

**‘ÖLMEYE YATMAK’ ROMANINDA AYSEL’İN
YABANCILAŞMASI**
ALIENATION OF AYSEL IN THE “ÖLMEYE YATMAK”

Hüseyin AYAZ

Abstract

‘Ölmeye Yatmak’ is the first book of Ağaoğlu’s trilogy ‘Dar Zamanlar’. The novel tells us the story of Aysel and her contemporaries until 1968s, who were grown in the direction of Atatürk revolutions and raised in the social and economical turmoil after the Second World War and eventually found themselves in a cultural dilemma and day by day divided into ideological camps.

In this study, in-between situation of Aysel, the protagonist of Adalet Ağaoğlu’s novel ‘Ölmeye Yatmak’, between her parents and social environment and the problems resulted from the situation and her alienation during the conflict process will be handled.

Key Words: *Adalet Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak, alienation.*

Öz

‘Ölmeye Yatmak’ romanı, Adalet Ağaoğlu’nun Dar Zamanlar üçlemesinin ilk kitabıdır. Roman, Cumhuriyet devrimleriyle büyüyen bir neslin zaman içerisindeki değişimini konu edinmiştir. Ölmeye Yatmak romanında Atatürk devrimleri doğrultusunda yetiştirilen, İkinci Dünya Savaşı’nın siyasal ve ekonomik çalkantıları içinde büyüyen, kültürel ikilemde kalarak bocalayan ve giderek ideolojik kamplara ayrılan Aysel ve kuşağının 1968’e değin süren öyküsü anlatılır.

Bu makalede Adalet Ağaoğlu’nun ‘Ölmeye Yatmak’ romanının kahramanı Aysel’in, ailesi ile toplumsal çevre arasında kalmışlığı ve bu durumun ortaya çıkardığı sorunlar ve çelişkiler sürecinde yabancılaşması ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Adalet Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak, yabancılaşma*

Yabancılaşma Nedir?

Yabancılaşma kavram olarak pek çok alanda duyduğumuz bir terimdir. Ekonomiden politikaya, sosyolojiden felsefeye, psikolojiden psikanalize kadar birçok alanda ele alınan bir kavramdır.

Felsefe tarihinde Plotunis öğretisine kadar götürülebilecek olan yabancılaşma kavramı, önceleri özellikle dinbilim alanında tartışılır. Daha sonra Hegel'le laik felsefe alanına taşınır ve pek çok yönüyle incelenir. Zaman içerisinde özel mülkiyetin doğuşu ve iş bölümünün ortaya çıkışından hareketle Marx tarafından iktisat ve siyaset alanına taşınır. Marx özellikle 'yabancılaşmış emek' kavramı üzerinde durarak yabancılaşma kavramını iş ve çalışma biçimi üzerinden açıklama yoluna gider. Yabancılaşmış emeğin, üreticinin ürettikleri arasında sıkışıp kalarak kendisini tanıyamayacağı bir dünya oluşturduğu tezini savunur. Marx'a göre insan mülk edindikçe kendine yabancılaşır (ERGİL 1978: 93-98).

Yabancılaşma kavramı, sosyolojiye ise Durkheim tarafından dâhil edilerek sosyoloji bilimi verilerince incelenmeye ve araştırılmaya başlanır. Durkheim, modernleşme yoluyla ortaya çıkan sanayileşme, kitle demokrasisi ve laikleşmenin toplum bünyesinde bireyselliği koruyan belirli öğelere zarar verdiğini savunur. Bunun bir sonucu olarak da kişilerin bunaldıkları ve uzaklaştıkları savını ileri sürer (ERGİL 1978: 106-108).

Psikolojide ise yabancılaşma kavramı bireyin kendi iç dünyası ekseninde ele alınır. Bireylerin psikolojik dünyalarında yaşanan kimi olaylar ve duygulanışlar neticesinde ortaya çıkan bir süreç olarak değerlendirilir. Kişinin algılarını ve duygularını elbette ki dış dünya ve bu dünya ile girdiği iletişim oluşturur. Ancak buradaki temel nokta kişinin dış dünya ile olan bu iletişiminden edindiği algının kendi dünyasına nasıl yansıdığıdır.

"Ergil'e göre, dış güçlerden çok, bireysel deneyimler yabancılaşmaya etki etmektedir. Yabancılaşmadan anlaşılan, kişinin kendisini yabancı olarak algıladığı bir tür deneyim değildir. Birey, deyim yerinde ise, kendinden uzaklaşmıştır. O, kendini artık kendi dünyasının merkezi, kendi hareketlerinin yaratıcısı olarak algılamaz. Şimdi davranışları, onların sonuçları, bireyin boyun eğdiği hatta bazen taptığı efendiler durumuna gelmiştir" (Taş 2007: 19). Bu ifadeler Fromm'un yabancılaşma ile ilgili görüşüne paralellik gösterir. Fromm'a göre her nevrotik durum yabancılaşma sürecinin bir sonucudur. Bir tutkunun kişilikten ayrılarak tamamen bireyin diğer kısımlarını belirlemesi neticesinde ortaya çıkan nevrozda kişi kendisini, kendi eylem ve yaşantılarının öznesi olarak görmez. Sonuçta ortaya çıkan içsel boşluk ve yetersizlik duygularını yenmek için tüm insani niteliklerini yansıtacağı bir obje seçer ve objeye boyun eğerek kendi nitelikleriyle ilişkide olduğunu duyumsar (Fromm 1996: 65).

Marx da insanın emeği neticesinde ürettiği nesnelere bireyin karşısında karşıt bir güç ve bağımsız bir varlık olarak çıktığını ve insanın bu varlığa bağlandıkça kendisine yabancılaştığını savunur. Ayrıca Marx, insanın yalnızca emeğine veya ürettiklerine karşı yabancılaşması üzerinde durmak yerine kişinin kendi düşünsel ve insanî yaşamına, dış doğaya ve diğer insanlara yabancılaşmasını da ele alır (Fromm 1996: 57-58).

Bireyin kendi benliğine yabancılaşması; sosyal hayatın içerisinde var olmak için çabalaması ve bu mücadelenin içerisinde kendi benliğini unutarak bir mekanik yapıya dönüşmesi olarak betimlenebilir. Modern hayat insana sahip olunacak yeni şeyler sunarken, kişinin 'sahip olma' sürecinde kendi değerlerinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Birey bu sayede "daha çok zenginleşirken harici eşyaya bağlılığı ve tutsaklığı fazlalaşır. Bu bağlılık onu insanî gerçekleri karşısında küçültürken, kendi hayatının anlamını idrakten gittikçe uzaklaşır. Daha çok sahip oldukça, daha az var olur, daha çok yabancılaşır..." (Kılıç 1986: 19).

Toplumsal yabancılaşma ise sosyal hayatın kurallarının gereğini yerine getirememesi üzerine bireyin toplumdaki uzaklaşması ve topluma yabancılaşmasıdır. Burada bireyin kendi düşünsel ve algısal çemberiyle toplumsal normların kendisine dayattığı çemberin paralellik ve uyum gösterememesi neticesinde bireyin topluma karşı yabancılaşması söz konusudur. Birey, toplumsal yapıda kendisine bir yer edinemediğini ve toplumsal yapı içerisindeki işlevini yitirdiğini düşünmesiyle birlikte toplumdaki uzaklaşmaya ve toplumsal normları sorgulamaya

başlar. Kimi zaman da çevrenin ve toplumsal yapının baskısı ve beklentileri karşısında kendi istek ve düşüncelerini ortaya koyamayan bireyin yaşadığı yalnızlık duygusu neticesinde içine kapanarak ‘pasif isyan’ halini yaşaması da yabancılaşma kavramı içerisinde değerlendirilebilir (Sazyek 2008: 31).

Yabancılaşma Sürecindeki Bireyin Romanı: Ölmeye Yatmak

Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* romanının kahramanı Aysel’in ailesi ve toplumsal çevre arasında kalmışlığı bunun ortaya çıkardığı sorunların ve çelişkilerin ardından Aysel’in içine düştüğü yalnızlık ve ilerleyen süreçte ise bir anlam arayışı içerisine girişi, yabancılaşmaya örnektir.

Ölmeye Yatmak romanı, Adalet Ağaoğlu’nun *Dar Zamanlar* üçlemesinin ilk kitabıdır. Roman Cumhuriyet devrimleriyle büyüyen bir neslin zaman içerisindeki değişimini konu edinmiştir. *Ölmeye Yatmak* romanında Atatürk devrimleri doğrultusunda yetiştirilen, İkinci Dünya Savaşı’nın siyasal ve ekonomik çalkantıları içinde büyüyen, kültürel ikileme kalarak bocalayan ve giderek ideolojik kamplara ayrılan Aysel ve ilkokul arkadaşları Aydın, Ali, Ertürk, Namık, Sevil, Semiha’dan oluşan bir kuşağın 1968’e değin süren öyküsü anlatılır. Anlatı zamanı akademisyen Aysel’in bir otel odasında geçirdiği, 07.22 ile 08.49 arasında, yaklaşık 1 saat 27 dakikayı kapsar.

Ölmeye Yatmak, yeni bir anlayışla yetişen neslin gelenekle olan çatışmasını ve bunun bir nesil üzerindeki etkilerini anlatması bakımından dikkate değer bir eserdir; hiç kuşkusuz cumhuriyet neslinin geçirdiği bunalım ve değişimin ifadesi niteliğiyle bir neslin romanıdır. Bu değişim ve dönüşümü başkışı Aysel’in üzerinden okumak mümkündür.

Eser, Aysel’in bir otelin on altıncı katında, perdeleri sınıksız kapatılmış, ışıkların tamamı söndürülmüş odasında çırılçıplak soyunarak ölmek için yatağa girişiyle başlar. Bu noktadan sonra geriye dönüşlerle Aysel’i ölmeye yatıran süreç anlatılır.

Eserde ilk geriye dönüş, okul müsamesesinde canlandırılan bir oyun ile başlar. Romanın hemen başında sahnelenen bu oyun oldukça dikkat çekicidir. Adeta sahnede sergilenen oyun, rol alan kişilerin gelecekteki hallerinin bir provası gibidir. “... bir Anadolu kasabasında, bir değerler karmaşasını oluşturan izleyiciler önünde ‘çağdaş’ ya da ‘batılı’ bir müsamerede rollerini oynamaya çabalayan çocukların, Cumhuriyet kuşağının, hayat boyu oynayacağı diğer rolleri de anlatır. O müsamere gerçekte romanın yapısal ve izleksel kurgusunu oluşturur. Yapay ve zorunlu kişilikleriyle sahnede koşuşturan çocukların nasıl büyüdükçe zorunlu kişiliklere hapsolünceğinin simgesel bir ön oyunudur Dündar öğretmenin müsamesesi” (Parla 1979: 54). Aysel’in kentli bir memur kadını temsil ettiği piyeste ayağında, yürürken durabilsin diye içleri bezle doldurulmuş, beli kırık ayakkabılar vardır ve ipek çorapların üzerine de kalın yün kısa çoraplar giydirilmiştir. Bu kostüm Aysel’in üzerine geçirilen bir kalıp gibi tüm aksaklıklarla birlikte geri kalan ömründe de üzerinde kalmaya devam edecektir.

Müsamerede ortaya konan bir diğer oyun da Polka’dır. Rejimin sadık öğretmeni Dündar’ın batıya daha geniş bir pencere açmak olarak gördüğü ve kızlarla erkeklerin birbirlerine sarılarak oynadıkları “polka”, geleneği temsil eden anne ve babalar içinse namuslarının kirlenmesinin işaretidir. “Seyirciler arasındaki eşraf ve esnaf babalar, polka ve rondo ile kirlenen namuslarını örtbas etmek için durmadan öksürüyor, kafalardaki bütün sıkıcı düşünceleri kovalamak için gerekli gereksiz gülüyorlardı” (*Ölmeye Yatmak*, s.14). Bu oyun çocuklar için de yabancı ve oynamaktan çekinilen bir dramattir. Aysel, anne ve

babasının gelmeyeşine önce çok üzölmüş ve hayıflanmış olsa da bu oyun oynanırken annesiyle babasının müsamereye gelmemelerine sevinir. Aysel, gelenekten ayrılmanın ve modernizme yönelişin sonucunda ileride baş gösterecek olan çatışmanın ilk tecrübesini de yine bu sahnede yaşar.

Aysel, Anadolu'nun küçük bir kasabasında düşük gelirli bir ailenin kızıdır; babası bakkaldır. Piyesin hemen öncesinde saçlarını neden örmediğini soran başöğretmene mahcup verdiği cevaplar henüz küçük yaşta onun aile içerisindeki konumunu ortaya koymasından önemlidir.

"Babam anneme kızdı da, Başöğretmenim... Annem de, 'Ben karışmam artık, ne olursa olsun' dedi... Ben de geç kalyordum. Annem de ağlıyordu sonra..." (Ölmeye Yatmak, s. 7).

Aysel, aile bireylerinin sindirildiği yalnız babanın egemen güç olarak var olduğu bir aile ortamında yetişmektedir. Kişinin bir birey olarak kendisini oluşturmaya başladığı ve hayatının geri kalanında sahip olacağı kişilik özelliklerinin şekilleneceği bir dönemde gördüğü bu baskı, onun kişiliğinde kendisine güvensizliğin ve korkunun temellerinin atılmasına neden olur.

Aysel'in babası Salim Efendi, Dünder öğretmen ve kaymakamın zorlamasıyla ilkokulun ardından kızını Ankara'ya eğitim için gönderir. Burada Aysel baskıdan uzak ve rahat yaşayacağını düşünür. Ancak Ankara'da yanlarında kaldıkları eniştesi ve teyzesiyle birlikte gittikleri bir toplantıda hiç de böyle olmayacağını anlar. Toplantının Aysel'in gözüyle anlatımı aynı zamanda onun modernleşme algısını ortaya koymaktadır:

"Bütün herkes kız demeden, erkek demeden orta yere çıkıp ikişer ikişer birbirlerine sarıldılar, döndüler. Bizim orda müsamerede oynadığımız oyunlardan çok daha samimi. Sen ne düşünürsün bilmem, ama bence, ben çok uygar buldum. (...) Fakat eniştem, yanımıza gelip de beni dans etmeye çağıran kırmızı saçlı bir oğlanı azarlayınca, çok utandım" (Ölmeye Yatmak, s. 71).

Aysel'in Ankara'da gittiği okuldaki arkadaşlarıyla arasında daima bir soğukluk ve uzaklık olur. Okuldaki arkadaşlarının genellikle memur ailelerin çocukları oluşu onlarla ister istemez arasında bir fark olmasına ve onlar tarafından dışlanmasına neden olur; bu durum onu yalnızlaştırır. Okulda yalnızca arkadaşları tarafından değil öğretmenleri tarafından da yalnızlığa itilir. Yalnız kalışının sebebini ise geleneksel olan giyimine bağlar. Geleneksel olana kini ve öfkesi, bu dönemde oluşur.

"Herkesin önlükleri dizinin üstünde, benimki dizimin altında. Herkesin saçları kısa, benimki hala bildiğin gibi iki örgü" (Ölmeye Yatmak, s. 88-89).

Okuldaki bu dışlanmışlığın üzerine bir de babasının muhtekir olduğu iddiası üzerine Aysel çevresinden tamamen koparak büsbütün yalnızlaşır. Babasını ayıpladığını hissettiği eniştesine bile bu konuyla alakalı tek bir şey sormaz. Aysel gittikçe büyük bir yalnızlığın içerisinde sürüklenir. Babası on gün hapis yatar ve artık kasabada duramayarak o da Ankara'ya yerleşir ve Aysel'in sıkıntıları artarak devam eder. Abisi de Aysel üzerinde baskı yapmaya; okuduklarına karşı çıkmaya başlar.

Aysel, abisiyle yaşadığı tartışmaların birisinin ardından ağlamaya başlar; annesi ise susmasını ve babasına böyle görünmemesini söyler. Aksi halde babası tarafından kendisinin bir sevdiği olduğu zannedileceğini ifade eder. Bunun üzerine Aysel bir anda susar.

"Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü ne de hala okumakta olduğunu. Bir bardak su istedi mi, hemen fırlayıp vermeli. Ders çalışıyorum falan dememeli." (Ölmeye

Yatmak, s. 197). Artık Aysel için evde kendisini unutturma çabası başlar. Zaten evde kendine ait bir benliğinden söz etmek mümkün değilken artık somut olarak da ortada görünmemeye çalışır. Bu durum Aysel'i daha da yalnızlaştırır ve içine hapseder.

Aysel, bu kadar baskı ve yalnızlığın içerisinde kendisini gizlice var etme uğraşı içerisine girer. Çevresinde kendisine yardım edecek destek olacak hiç kimseyi bulamaz. Yaptıklarının ve yaşadıklarının gerçekten kendi istek ve arzusu olmadığını düşünen Aysel, kendisini var etmek için dışarıdan bir objeye bir ideale sarılır. “İçsel boşluk ve yetersizlik duygusunu yenmek için tüm insansal niteliklerini, sevgisini, zekâsını, cesaretini yansıtacağı bir obje arar. Bu objeye boyun eğerek kendi nitelikleriyle ilişkide olduğunu duyar” (Fromm 1996: 65). Bu ideal Türkiye’yi uygar medeniyetler seviyesine ulaştırmak idealidir. Aysel de kendisine bu ideali seçer; varlığını kanıtlamak ve var olmak için bu yolu tutar ve “Türkiye’yi uygar medeniyetler seviyesine yükseltecek” görünüş ve çabada olmayan hiçbir şey ve hiçbir kimseyle” (Ölmeye Yatmak, s. 205) ilgilenmez. Aysel, tek bir noktaya kilitlenir ve kendisini bu idealden uzaklaştıracak her şeye karşı içinde bir uzaklık duyar.

Abisinin babasıyla tartışarak evden ayrılmasının ardından hamile olan annesinin “Ah kızım, nereye gitti abin? Böyle bir günümde ne yaparım şimdi ben?” (Ölmeye Yatmak, s.214) demesi ilk kez Aysel’e bir şeyin sorulması, evin içerisinde ilk kez fikri alınması anlamına gelir. Kendisine gösterilen saygının ve birey olarak tanınmasının bu kadarı bile ona büyük güven verir. “Ben getiririm onu?” diye karşılık veren Aysel “Artık kendine güveni olan kocaman bir kadındır.” (Ölmeye Yatmak, s. 214) Bu güven ve büyümüşlük annesinin “Ne olsa tek oğlumuz. Tek umudumuz” (Ölmeye Yatmak, s. 214) sözleriyle Aysel’i yeniden evdeki silinmişliğine ve yokluğuna iter, içinde onarılmaz kırıklar oluşturur. “Yeniden evin kıyıda köşede unutulmuş eşyası olduğu” (Ölmeye Yatmak, s. 215) duygusunu yaşamaya başlar.

Çevresi tarafından birey olarak tanınmayışının ve bu durumun ortaya çıkardığı yalnızlığın içerisinde arkadaşı; içini dökebildiği ya da karşısında gerçekten varlığının farkına varabildiği tek arkadaşı Behire’dir. Kütahya’da bir hastanede hemşire olarak çalışan Behire’ye yazdığı mektuplardan birisinde evlerine gelen bir akrabasının kendisine Nazım Hikmet’in şiirlerini getirdiğinden ve onun iyi bir şair olduğundan bahseder. Behire ise Nazım Hikmet’ten iyi bir şair olarak bahseden Aysel’e çok kızar ve mektubunda sert bir şekilde “Ve sen de eğer, söz etmesen bile, o pisi seviyorsan ve hala bu hainin yazdıklarını okuyorsan, boz” (Ölmeye Yatmak, s. 266) diyerek arkadaşlığını bitirir. Aysel tek arkadaşı olan Behire’yi böylece kaybeder.

Babasının ölümünün ardından annesinin Aysel’e ve küçük kızı Tezel’e karşı tavırları yumuşar. Babaları hayattayken kızlarına karşı tavrı alan anne, kocasının ölümünün ardından onlara daha yumuşak davranır. Aysel, babasının ölümüyle üzerinde en fazla baskısını hissettiği otoriteden adeta kurtulur; bir miktar da olsa özgürleşir.

Aysel, Paris’e giderek eğitimini tamamladıktan sonra bir akademisyen olarak Ankara’da çalışmaya başlar. Kendisi gibi akademisyen olan Ömer’le de evlenir; fakat düzenli ve rahat bir hayata sahip görünen Aysel’i huzursuz eden nedenler bitmez. O yaşamının kendisine dayattığı her şeyden uzak kalmak, kendisi olmak istemektedir. Hayatı boyunca bu yoksunluğu yaşar ve kendi olma çabasına rağmen başaramaz.

Aysel, hayatı boyunca düşünmeden, eleştirmeden, sorgulamadan kendisinden istenileni yapmıştır. Müsamere salonunda kendisine giydirilen “kentli memure” rolünü isteyip istemediğine bakılmaksızın bu role uymaya zorlanır ve bu kostümünü hayatı boyunca taşır. O

da hiçbir eleştiriye tabi tutmadan (ki bunu yapacak ne fırsat, ne de eğitim verilmemiştir.) büyük bir özveri ile bunu yapar. Ancak artık hiçbir şey ona anlamlı gelmemeye başlar. “Bütün o pedikürler, manikürler, geceleri yüzümü iyi bir kremle silişim, sabahları yüzüme hafif bir nemlendirici sürüşüm, kollarımın altına, orama burama talk pudraları serpişim, o sabaha değin hep kadınlığımdan kopuk; sağlık, rahatlık için yapılmış birer görevdi. Acaba hiç kendim olmuş muydum? Hiç kendimiz olduk mu?” (Ölmeye Yatmak, s. 183). Anlamsızca ve düşünmeden programlanmış bir robot mekanikliği ile gerçekleştirdiği eylemleri, düşünmeye başladığı ilk anda ona anlamsız gelir.

Öğrencisi Engin’le olan gayrimeşru ilişkisinin temelinde de özgürleşmek ve bir işe yaramak, anlam kazanmak arzusu yatar. “İnsan kendini tek başına özgürleştiremezse ve tek başına özgürleşme düşü içinde boğulmuşsa, kendinden sonra gelenlerin altına yatmalıdır” (Ölmeye Yatmak, s. 41). “Özgür bir Türk kadını” oluşumu onunla kanıtladım! Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile kanıtladım.” (Ölmeye Yatmak, s. 43). Bir işe yaramış olduğu duygusunu da Engin’le yaşadığı ilişkiyle tatmin ettiğini düşünür. “Ah, en sonunda, en sonunda okumuşluğumun bir işe yaradığı duygusu içindeyim. Somut elle tutulur. Vermek, vermek... sakınılmış ne varsa...” (Ölmeye Yatmak, s. 280-281).

Kendisini özgürleştirdiğini ve hayatına anlam kazandırdığını düşündüğü bu ilişkiden memnundur. Ona kısa süreli yeni bir enerji ve mutluluk verir. Ancak bu gayrimeşru ilişki hissettiği eksikliklerini tümünden gidermekten, onu hapsoldüğü o kalıptan kurtarmaktan çok uzaktır. Aksine özgürleşmek adına yaptığı bu şey onu daha da karmaşık ve içinden çıkılmaz düşüncelerin kucağına atar. “Bütün tutsaklık perdelerini yırtıyorsun, yırtıyorsun; sonra bir de bakıyorsun, hiç el değmemişlik. Hiçbir şeye başlanılmamış sanki” (Ölmeye Yatmak, s. 44). Aysel, sosyal hayatta “sonlu ve iç âlemine kapalı talepler karşısında, içini kemiren toplumsal yalnızlık ve beraberinde de kurtuluş ve esenlik ümidinin kalmadığının belgesi olan” (Kılıç 1986: 72) umutsuzluk halini sürgit yaşar.

Engin’le yaşadıklarında bulamadığı çözümü son çare olarak ölüme aramaya karar verir. Aysel hem Engin’le ilişkisinden umduklarında hem de hayatının önceki döneminde yaptıklarında yanılmış olduğunun farkına varır. İçi bu yanılmışlığın doğurduğu acıyla doludur. “Yanılmış olmanın acısını anlamıyorlar. Umulmadık bir anda yanılmış olmanın acısını. Bundaki dayanılmazlığı...” (Ölmeye Yatmak, s. 353). Bu yanılmışlığı çözmenin yolunu intiharda bulacağını düşünür ve bir otel odasına giderek ölmeye yatar.

Aysel’in ölmeye yatışı yanılığlarından kurtulma, özgürleşme ve kalıplardan sıyrılma isteğidir. Aysel’in bulunduğu otel odasında tüm perdelerin ve ışıkların kapalı olması, bunun yanı sıra yatağa çırılçplak girişi son derece dikkat çekicidir. Bu bir tecrit halidir. Çevrenin tüm etkilerinden uzak olma isteğini ifade eden bu durum, Aysel’in hayatı boyunca ailesinden ve toplumdan gördüğü baskılardan ve kendisine dayatılan kalıplardan sıyrılma isteğinin bir ifadesidir. Yatağa çırılçplak girişi ise o ana kadar zoraki giydirilen veya bilinçsizce giydiği kalıpların tamamından sıyrılma isteğidir. Davranışlar Aysel’in kendisi olma isteğinin ve arzusunun açık ve net belirtileridir. Ciddi ve kararlı özgüvene sahip bir biçimde otel odasında yatağa girmiştir. Kararlı ve bilinçli bir kişinin tavırlarını betimleyen bu kararlı başlangıca rağmen Aysel tüm yapaylıklardan, kalıplardan sıyrılmak istemesine; dış çevre ile olan temaslarını, bağlarını kesmek için odanın dışarıya açık tüm yönlerini kapatmasına karşın kafasında dışarıya karşı bir ilgi ve alaka sürekli devam eder. Tüm kalıplardan sıyrılmak için çırılçplak girdiği yatakta hala sadece kendisi olamadığının farkındadır: “Yapaydım anlaşılan. Bütün yapaylıkları alt ettiğimi sandığım bir zaman, en yapaylaştığım zamanmış işte” (Ölmeye Yatmak, s. 107).

Aysel yapaylığından ve kalıplardan sıyrılarak gerçekten özgür olmayı ölüme yattığı anda bile başaramaz. Küçüklüğünden beri bilinçaltının derinliklerinde büyüyen güvensizlik

duygusundan; işe yaramama hissinden ve toplumun üzerine giydirdiği kalıplardan kurtulamaz. Kararlılıkla soyunup girdiği yatakta şimdi ölmek istediğinden de emin değildir. “Ölmeyi bile beceremeyecek denli geç kalınmış olduğunu” (Ölmeye Yatmak, s. 260) düşünür.

Aysel’in özgür olamayışının yanında ikinci büyük sıkıntısı, anlam arayışındaki çözümsüzlüğüdür. Neden bu odada ölmeye yattığını bile anlayamaz. Eylemlerinin ve düşüncelerinin anlamını çözmeye bunları anlaşılır kılmaya ve bu yolla kendisine toplumun giydirdiğinden başka gerçek bir kimlik bulmaya çalışırken şimdi neden bu odada ölmeye yattığının bile anlamını çözemez hale gelir:

“Her şeyin başı ve sonu belli görünüyordu artık. Belki yine de öyledir. Bilmiyorum. Bu, en sonunda bir anlam yükleyebildiğimiz yorulmalardan birden cayıp, niye bu odada ölmeye yattığımı bile hala çözemiyorum” (Ölmeye Yatmak, s. 315-316).

Aysel, bu bilinmezliğin ve anlamsızlığın içerisinde son bir gayretle kendisine ve nesline yapılan bu kalıplaştırmanın ve birey olma fırsatı verilmeyişinin hesabını sormak ister:

“Herbirimiz çekip gitmeden bir odada ölümle tokalaşmadan önce, kim hesabımızı kimden soracak? Vatana yararlı bir evlat olmak için onca iyi niyetin, inanmışlığın, saflığın sonunda bolca sol yayınlar biraz da masa altlarında kadın bacağı sıkıştırmaya gelinmişse, günübirliği pırıltılarla avunulmak için donatılmışsa her şeyler, bizim soracağımız ve bize de sorulacak sorular olmalı. En azından bir soru kalmalı geride. Bir soru deyip geçmemeli. Kişiyi düşünmeye zorlayan bir şeydir küçük bir soru. Sol yayınları bile Aydın’ın, bir çeşit masa altından kadın bacağına sürtünmek değil mi sanki? Benim Çankaya tepesinde bir yere Engin’le oturup sütlü kakao içmem de...” (Ölmeye Yatmak, s. 326).

Ölemeyeceğini anlayan Aysel, arkadaşlarına ve kendisine birey olma, hayatta varlığının anlamını bilerek yaşama fırsatının verilmeyişinin hesabını sormayı kendisine amaç edinir. Tüm kalıplardan soyunarak salt kendisi olarak yaptığı iç hesaplaşmanın neticesinde kalıplarını aşarak özgürleşmiş ve varlığının anlamını kavramış bir birey (!) kimliğiyle yeniden vatanına yararlı ve insanlarına faydalı bir aydın görevini üstlenmek üzere yataktan kalkar. Ama yine de içinde bir nebze endişe ve korku varlığını devam ettirir:

“Duştan çıkıyorum. Bir saksıyı çatlatıp ağır ağır toprağa yayıldığımı duyuyorum. Ama toprağın beni kavrayıp kavramayacağını bilmiyorum.” (Ölmeye Yatmak, s. 359).

Aysel, ölmek için geldiği otel odasında, en saf halinin özlemiyle çıplak girdiği yatakta tüm kalıplardan ve maskelerden sıyrılarak, kendi iç muhasebesini yapar. Kendisine ve arkadaşlarına yaşatılanların hesabını sormaya karar vererek. Hayatın tüm dayatmalarından sıyrıldığı soyunmayı hayatın tüm kirlenmişliklerinden arınmanın ifadesi olan yıkanmayla neticelendirir. Bu yolla yeniden başlamak ve var olabilmek adına yüklediği göreviyle otelden çıkar.

Sonuç

Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak romanında başkişi Aysel’in çevresinin, ailesinin baskılarının neticesinde kendi olamayışının ve bu durumun ortaya çıkardığı yalnızlaşma ve yabancılaşma, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde anlatılır.

Roman, Aysel'in şahsi bunalım ve sıkıntılarının yanında diğer yönüyle bir neslin hikâyesidir. Cumhuriyetle yaşıt bir neslin maruz kaldığı ikilemin anlatısıdır. Bu, okulda öğretilen, yeni yaşayış ve anlayış ile evde yaşadıkları geleneksel olan arasındaki ikilemdir. Bahsedilen ikilemlere maruz kalan bir grup öğrencinin birlikte aynı hedefe doğru ilerledikleri yolda, sonuca gelindiğinde herkesin hedeflenenden çok farklı bir noktada olduğu görülür. Bu yönüyle eser bir neslin yaşadığı çözümlüşün de ifadesidir aynı zamanda.

Aysel, Atatürk devrimleri doğrultusunda yetiştirilmiş cumhuriyet kuşağının bir ferdidir. Atatürk devrimleri ile yetişen ve vatana faydalı olmak hedefi taşıyan bir bireydir. Ailesinin ve çevresinin tüm baskılarına ve geleneğin kendisine dayattıklarına karşın kendisine gösterilen hedefe ilerler. Maruz kaldığı bu çatışma esnasında sürekli geleneksel yaşayış ile yeni hayat tarzının beklentileri arasında bir ikilem yaşar. Daha doğrusu bu, ikilemden ziyade ailesinin ve çevresinin üzerinde oluşturduğu baskının ruhunda ortaya çıkardığı ezilmişliktir. Zira o da devrimlerin kendisine sunduğu yaşamı ister. Hedeflediği amaca ulaştığında ise birçok şeyin eksikliğini duymaya başlar. Yaptıklarının ve yaşayışının amaçsızlığını ve anlamsızlığını idrak eder. Bu da uzun zamandır içerisinde var olan bunalım ve sıkıntıları daha da gün yüzüne çıkarır. Sonunda onu ölümün eşğine kadar götürür.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, Adalet (2009), **Ölmeye Yatmak**, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- ERGİL, Doğu, "Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S: 3-4 (1978), s. 93-108.
- FROMM, Erich (1996), **Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum**, (çev: Necla Arat), İstanbul: Say Yayınları.
- KILIÇ, Sadık (1986), **Yabancılaşma İnsana Karşı Toplumsal Süreç**, İstanbul: Rahmet Yayınları.
- PARLA, Jale, "Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Değişim, Bunalım, Direniş", **Somut**, S: 5 (1979), s. 54-59.
- SAZYEK, Hakan (2008), **Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarında Özel Yabancılaşma**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TAŞ, Latif (2007). **Yabancılaşma ve Kimlik**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.